

10 השירים של
ההיסטוריה היהודית
מתוך "ליקוטי שמואל"
מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ
eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. ל eisikovits1@gmail.com

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשיכם או כתובות של נציג בעלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם אומרים. אבל הבא להדפיס וידפיס בשם אומרו. יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד.

היסטוריה של שירה: 10 השירים של ההיסטוריה היהודית

הרב מנחם פוזנר

המדרש¹ מונה עשרה שירי הלל ושבח לה' שהושרו בעם ישראל, החל מהלילה שבו יצאנו ממצרים, ממשיך ב'שירת הים' ועד לשיר הגדול מכולם אותו נשיר לעתיד לבוא, בגאולה האמיתית והשלמה:

השיר הראשון (א): שירת ליל התקדש החג

את השיר הראשון שרו עם ישראל בלילה האחרון לשהותם במצרים, ליל מכת בכורות, בשעה שאכלו את קרבן הפסח כש"מְתַנִּיָּהֶם חֲגָרִים נִעְלִיָּהֶם בְּרַגְלֵיהֶם וּמְקַלֵּם בְּיָדָם"² מוכנים ועומדים לצאת בחיפזון מהגלות הקשה לעבר הגאולה.

למרות שהשיר עצמו אינו מתואר בסיפור יציאת מצרים במקרא, הוא מרומז בדברי ישעיהו הנביא³ על העתיד החיובי הצפוי לעם ישראל⁴ שיביא אותם לשיר כמו ששרו בליל פסח במצרים: "הַשִּׁיר [שתשירו בעתיד] יִהְיֶה לְכֶם, כְּ[מו אז, במצרים, ב]ליל הַתְּקֵדָשׁ חַג [הפסח]; וְשִׁמַּחְתָּ לְבָבְךָ הַהוֹלֵךְ בְּחֵלִיל לְבֹא בְּהַר ה' אֶל צוּר יִשְׂרָאֵל".

השיר הראשון (ב): שיר ליום השבת

לפי מסורת אחרת⁵, השיר הראשון הוא זה ששורר אדם הראשון בכניסת השבת הראשונה בתום ששת ימי הבריאה. השיר, הפותח במילים "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת", נשכח עם הזמן ונכתב מחדש על ידי משה רבינו⁶ והוכנס על ידי דוד המלך לספר התהלים⁷.

אין כמעט בית בישראל שבו לא שרים את המזמור "אשת חיל" בליל שבת לפני הקידוש. רבים רואים במנהג הזה דרך להביע הערכה לבעלת הבית שטרחה ללא לאות כדי לקבל את פני השבת המלכה.

מה מקורו של המנהג הזה? מדוע שרים את המזמור הזה דווקא בליל שבת? והאם אומרים אותו גם כשאינן אישה בבית?

על מי נכתב מזמור אשת חיל?

המזמור היפהפה בן 22 הפסוקים הפותח במילים "אשת חיל" הוא אקרוסטיכון אלפביתי (שיר שבו כל בית נפתח באות אחרת, לפי סדר האלף-בית) החותם את ספר משלי¹, אחד מספריו של שלמה המלך השייך לחלק ה'כתובים' של התנ"ך.

לפי הפירוש הפשוט² השיר 'אשת חיל' לא נכתב על אישה ספציפית זו או אחרת. בדומה לשאר הדמויות והתיאורים בספר משלי, המקבץ משלים שונים המלמדים חכמה ומוסר ומשבחים את התורה ועבודת ה', גם "אשת החיל" על שלל מעלותיה אינה אלא משל לתורה הקדושה ולמעלותיה הרוחניות.

לעומת זאת, לפי המדרש המזמור הזה נכתב במקור על ידי אברהם אבינו כהספד על אשתו שרה ולאחר מכן שולב בתוך ספר משלי. המדרש גם מסביר כיצד התיאורים המופיעים בשיר מגוללים את קורות חייה המרשימים של שרה אמנו³.

יש גם פירוש שהמזמור נכתב על ידי שלמה המלך לזכר אמו המלכה בת-שבע, אשתו של דוד המלך⁴.

מדרש נוסף⁵ מראה כיצד המזמור מתאר את דמויותיהן של 19 נשים גדולות שסיפוריהן מופיעים בתנ"ך⁶ ומה הלקח שיש ללמוד מכל אחת מהן⁷.

למה אומרים זאת בליל שבת?

קשה להצביע במדויק איפה ומתי התחיל המנהג הנפוץ לשיר את מזמור אשת חיל לפני עריכת הקידוש בלילות שבת. נראה שכמו להרבה מנהגים וטקסים אחרים המאפיינים את לילות השבת, גם המנהג הזה התחיל בקרב מקובלי צפת, בעיקר תלמידיו של רבי יצחק לוריא, "האריז"ל".

כשמעיינים בספרי המקובלים רואים שהסיבה המקורית לאמירת אשת חיל איננה בשביל לחלוק כבוד לאישה שבבית אלא כדי לכבד את השכינה הקדושה שמאירה בזמן ליל שבת.

משום כך המנהג לומר 'אשת חיל' בליל שבת מתאים לכולם וגם מי שאיננו נשוי אומר זאת.

לכבוד השכינה

ככל הנראה המקום הקדום ביותר שבו מתואר בכתב המנהג לומר את פסוקי אשת חיל בליל שבת הוא בסידורו של רבי ישעיהו הלוי הורביץ ("השל"ה"⁸; ה'שי"ח-ה'ש"צ, 1558-1630)⁹. וכך מוסבר שם:

באמירת פסוקי אשת חיל יש לכוון כנגד השכינה הקדושה שמגיעה "לבקר" בביתו של כל יהודי לאחר שחוזר מתפילת ליל שבת בבית הכנסת (יחד עמה מגיעים גם שני מלאכים, מלאך טוב ומלאך רע, שאותם מברכים קודם לכן בברכת "שלום עליכם מלאכי השרת").

22 הפסוקים שבמזמור זה הם כנגד 22 "צינורות" רוחניים שדרכם מגיע השפע והברכה מהמקור האלוקי אל העולם והאדם. כאשר מברכים ומשבחים את השכינה בבואה הביתה מושכים וקולטים את השפעתה הרוחנית אל תוך הבית ולמשך השבוע כולו.

לכבוד שבת המלכה

לפי תורת הקבלה, הזמנים השונים במהלך יום השבת מגלים ממדים שונים של הא-לוקות. ליל שבת הוא הזמן שבו מאירה השכינה הקדושה, תכונת המלכות של ה', שבעולם הדימויים של הקבלה נחשבת "המלכה" של המלך הקדוש ברוך הוא שנקראת גם "אשת חיל".

מזמור אשת חיל נאמר אפוא לא רק בזמן השבת אלא גם כלפי השבת עצמה שכן השבת עצמה בפרט ליל השבת, היא התגלות ונוכחות של קדושת השכינה¹⁰.

החתן שר לכלה

באופן שונה במקצת, השבת מתוארת גם בתור ה"כלה" של עם ישראל. כמו שמספר המדרש שְׁשֻׁשֶׁת ימי השבוע מתחלקים לזוגות: ראשון ושני, שלישי ורביעי, חמישי ושישי, ואילו השבת היא "בת הזוג" של עם ישראל ששומר את קדושתה.

בהיבט הזה יש המסבירים שאמירת אשת חיל היא שיר של שבח שעם ישראל שר ל"אשתו" שהיא השבת¹¹.

לכבוד התורה

כאמור, לפי הפירוש המקובל השיר "אשת חיל" הוא משל לתורה. הקשר לתורה מרומז גם במילה "חיל" שעולה בגימטרייה 48, רמז ל-48 הרגלים והנהגות שאותם צריך לאמץ כדי לזכות להיות בעל תורה¹² כמפורט במשנה במסכת אבות¹³.

יש מסבירים שאומרים זאת בליל שבת משום שהתורה ניתנה בשבת¹⁴ וזה הזמן המתאים לתאר את שבחיה ומעלותיה של התורה הקדושה.

השכינה, הנשמה והאישה היהודייה

אמירת אשת חיל נועדה אמנם לכבד את השכינה ואת השבת, אבל זה לא גורע מהרצון והכוונה הפשוטה להעניק כבוד והוקרה לאישה, בעלת הבית.

רבי משה אלשיך מפרש שדמות האישה שבמזמור אשת חיל מתייחסת במקביל גם לנשמה הרוחנית וגם לאישה היהודייה, שכן הקשר בין איש לאשתו הוא לא רק קשר גשמי או פורמלי אלא קשר רוחני עמוק כיון שהאיש והאישה הם שני חצאים של אותה נשמה¹⁵.

יתירה מכך, כל איש ואישה יהודיים הנשואים זה לזה מגלמים ומשקפים את הקשר שבין עם ישראל כולו לקדוש ברוך הוא. התנהגותם של בני הזוג והיחס שהם מגלים זה כלפי זה משפיע על היחס של ה' לעם ישראל וממילא על המתרחש בעולם כולו.

לפי תורת הקבלה, ליל שבת הוא הזמן שבו החיבור של עם ישראל עם הבורא מגיע לשיא ובזכות כך העולם כולו מתרומם מחומריותו ומתעלה בקדושה. הקרבה הרוחנית הזו משתקפת גם בקרבה והשלום בית שבין איש לאשתו בעולם הזה. לכן ליל שבת הוא הזמן המתאים ביותר לשבח את תכונותיה הטובות של בת הזוג ולכבד אותה.

את הכבוד השמור בליל שבת עבור אישה היהודייה, הרעייה והאם, ניתן לראות גם במנהגו של האריז"ל שהיה מנשק את ידיה של אימו בליל שבת¹⁶. בעקבותיו יש משפחות רבות שבהן לפני עריכת הקידוש נעמדים כל הילדים בשורה ומנשקים בזה אחר זה בהערכה ובהדרת כבוד את ידיה של אמא.

וכך אומר המדרש¹⁷: "אמר רבי יצחק בר נחמיה: כשם שנתן הקדוש ברוך הוא תורה לישראל בעשרים ושתים אותיות כך הוא משבח הנשים הכשרות בעשרים ושתים אותיות".

הערות שוליים

1. בפרק לא.
2. רש"י על משלי פרק א פסוק א.
3. מדרש תנחומה (מהדורת ורשה), פרשת חיי שרה, סימן ד.
4. ראו מצודת דוד על הפרק, פסוק י.
5. מדרש משלי (מדרש שוחר טוב) על הפרק, סימן ל ואילך.
6. ואלו הן: אשת נח (נעמה); שרה; רבקה; לאה; רחל; יוכבד; מרים; חנה; יעל; אלמנה הצרפתית; רחב; בת שבע; מיכל; אם שמשון (הצללפוני); אלישבע; סרח בת אשר; אשת עובדיה הנביא; האישה השונמית; רות.
7. כל פסוק במזמור מספר על אישה אחרת וארבעת הפסוקים האחרונים מתייחסים כולם לאותה אישה.

8. ראשי התיבות של ספרו המפורסם "שני לוחות הברית"
9. סידור 'שער השמים' סדר תיקוני שבת.
10. ראו בספר שער הכולל, פרק יח, בשם שער הכוונות.
11. ספר זיו המנהגים עמוד
12. ילקוט מעם לועז על הפסוק בשם הגר"א.
13. פרק ו משנה ו.
14. תלמוד בבלי, מסכת שבת דף פו עמוד ב.
15. ראו בפירוש האלשיך על הפסוקים.
16. שער הכוונות, עניין ערבית ליל שבת, ב.
17. ילקוט שמעוני, משלי, רמז תתקסד.

השירה השנייה: שירת הים

השירה השנייה בתולדות עם ישראל היא שירת הים שנאמרה על ידי משה ובני ישראל לאחר קריעת ים-סוף, כאשר ראו את ישועת ה' שהעביר אותם ביבשה בתהומות הים ופרעה וכל חילו טובעו בים.

שירת הים פותחת במילים "אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאָה גְאָה סוֹס וְרָכְבוֹ רָמָה בַיָּם", כתובה בספר התורה בצורת עימוד ייחודית, נאמרת בכל בוקר כחלק מתפילת שחרית ונקראת בציבור מתוך ספר התורה פעמיים בשנה: בשבת פרשת בשלח – שנקראת על שמה 'שבת שירה' – ובחג שביעי של פסח, היום בו התרחש הנס.

השירה השלישית: שירת הבאר

לאחר כמעט ארבעים שנות נדודים במדבר וזמן קצר לפני הכניסה לארץ המובטחת, נשאו בני ישראל שירה על "בארה של מרים" הפלאית שליוותה אותם במסעם הארוך במדבר.

השירה הקצרה, המתארת את קורותיה של הבאר, נאמרה לאחר שהבאר סחפה במימיה את פגריהם של האמוריים שנמחצו למוות בין שני הרים בעת שארבו לבני ישראל וכך יידעה את ישראל בנס הגדול שנעשה עבורם⁸. היא פותחת במילים: "עֲלֵי בָּאֵר, עָנֵנוּ לָהּ! בָּאֵר חֲפְרוּהָ שָׁרִים, כְּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם..."⁹.

השירה הרביעית: שירת האזינו

ביום האחרון של חייו שר משה שירה הפותחת במילים "הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי".

שירת-תוכחה זו, הכתובה בספר התורה מצורת עימוד ייחודית, מכילה נבואות על הצרות העתידות לבוא על בני ישראל לאחר מותו, על הקשר הבלתי ניתן לניתוק שלהם עם ה' ועל חזרתם בסופו של דבר בתשובה שלימה.

את שירת האזינו, היו אומרים הלוויים בבית המקדש בשעת הקרבת קרבן מוסף בכל שבת¹⁰, ופרשת האזינו, המכילה את שירת האזינו ועוד תשעה פסוקים בלבד, היא 'פרשת השבוע' של השבת האחרונה לפני חג 'שמחת תורה'¹¹ שבו קוראים את הפרשה האחרונה והמסיימת של התורה (פרשת "וזאת הברכה").

השירה החמישית: שירת יהושע

יהושע בן נון, ממלא מקומו של משה, שהוביל את ישראל לתוך הארץ המובטחת וניהל את המלחמות לכיבושה מידי שבעת עמי כנען שישבו בה. בקרב מופלא במיוחד מול חמשת מלכי האמוריים, שכלל אבנים גדולות שהושלכו מן השמים על הצבא האמורי, עצר יהושע את השמש ממהלכה, כאשר קרא "שָׁמֶשׁ, בְּגָבְעוֹן דָּוֶם! וְיָרֵחַ – בְּעַמְקֵי אֵילָוִן!"¹² והאריך את שעות האור עד תום הקרבות.

בשעה גדולה זו שר יהושע לה': "וַיִּדְם הַשֶּׁמֶשׁ וַיָּרֶחַ עָמַד עַד יָקָם גּוֹי אֲיָבִיו הֲלֹא הָיָא כְּתוּבָה עַל סֵפֶר הַיְיָשָׁר וַיַּעֲמֵד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצֵי הַשָּׁמַיִם וְלֹא אָץ לְבוֹא כִּיּוֹם תָּמִים..."¹³.

לפי אחד הפירושים, כאשר קרא יהושע "שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן, דָּוָם!" הוא הורה לשמש לפסוק משירתו הקבועה לה' ובכך למעשה גרם לו לעצור על מקומו, וכל זמן שהשמש דמם משירתו, שר במקומו יהושע שירה לה'¹⁴.

השירה השישית: שירת דבורה וברק

דבורה הייתה נביאה שמסרה את דברי ה' לברק בן אבינועם – מנהיג צבאי של עם ישראל בתקופת השופטים – לפיהם עליו לצאת למלחמה נגד הכנעניים שרדפו את עם ישראל. ברק נאות לצאת לקרב רק אם דבורה תצטרף אליו. דבורה הבטיחה את הצטרפותה ובני ישראל אכן ניצחו במלחמה (בעזרת יעל – אישה אמיצה נוספת).

לאחר הניצחון שרו דבורה וברק שירה בת 31 פסוקים המבטאת הודיה לה' על הניצחון הגדול ודברי שבח לגבורתה של יעל.

השירה, הפותחת במילים "בְּפָרַעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, בְּהַתְּנַדֵּב עָם, בְּרָכּוֹ ה'!"¹⁵, נקראת בציבור בבית הכנסת כ'הפטרה' לקריאת שירת הים בפרשת בשלח.

השירה השביעית (א): שירת דוד

מסכת חיון של דוד המלך, "נְעִים זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל"¹⁶ ומשורר התהלים, הייתה רוויית תלאות, מאבקים ומלחמות. בסוף ימיו, כהודיה על הפעמים הרבות שה' הציל אותו במהלך חייו, חיבר דוד שירה של הכרת תודה לה'¹⁷.

לפי פירוש אחר¹⁸, דוד חיבר את השירה כבר בצעירותו ונהג לחזור עליה במהלך כל חייו בכל פעם שזכה להינצל מצרה.

שירתו של דוד מופיעה גם בספר שמואל¹⁹ ובשינויים קלים גם בספר תהלים²⁰. והיא נקראת בציבור (מתוך ספר שמואל) כ'הפטרה' לקריאת שירת הים בחג שביעי של פסח, ולפעמים גם לקריאת שירת האזינו.

השירה השביעית (ב): שירת חנה

לפי מדרש אחר²¹, השירה השביעית היא דווקא שירתה של חנה, אימו של שמואל הנביא (שהייתה נביאה בעצמה). לאחר תקופת עקרות ארוכה וגלמודה, שפכה חנה את ליבה בתפילה חרישית נוכח פני ה', במשכן שילה, והתחננה מה' כי שייטן לה ילד משלה, כשהיא מבטיחה להקדיש אותו לעבודת ה'.

תפילתה הכנה של חנה התקבלה וכעבור שנה נולד לה בן ותקרא את שמו שמואל. כפי שהבטיחה, מיד כאשר נגמל שמואל הקטן, הביאה אותו חנה למשכן ה' על מנת שיגדל בצילו של עלי, הכהן הגדול, ויקדיש את חייו לעבודת הבורא.

בעת שמסרה את בנה האהוב לעבודת המשכן, נשאה חנה תפילת-שירה לבבית של הודיה אישית לה' על החסד שעשה עימה ודברי שבח על גדלות הבורא מול אפסיות האדם.

תפילותיה של חנה וסיפור הולדת שמואל נקראים בציבור ב'הפטרה' ביום הראשון של ראש השנה.

השירה השמינית: שיר חנוכת הבית

משאלת חייו של דוד הייתה לבנות את המקדש בירושלים. בסופו של דבר המקדש נבנה על ידי בנו, שלמה, שחיבר שיר מיוחד לכבוד אירוע חנוכת בית המקדש. למרות שהשיר חובר בידי שלמה, הוא מופיע בספר התהלים בתור "מְזֻמֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד"²², זאת כיון שדוד המלך מסר את נפשו עבור בניין בית המקדש ולכן הוא נקרא על שמו.

השירה התשיעית (א): שירת יהושפט

בימיו של יהושפט מלך יהודה התאגדו העמונים, המואבים ויושבי הר שְׁעִיר (שלושה עמים השוכנים סביב ארץ ישראל) לפתוח במתקפה משולבת נגד ממלכת יהודה. יהושפט המלך עלה לבית המקדש ונשא שם תפילה נרגשת לה' נוכח המתקפה הקרבה, ובמעמד התפילה ההמונית נחה רוח הקדוש על אחד מבני הנביאים והוא קרא ליהושפט לבטוח בה' ולצאת למלחמה למרות הנחיתות המספרית של צבא יהודה.

מתוך ביטחון בה' יצאו היהודים למלחמה חסרת הסיכוי עם מורל גבוה, כשהם נושאים רינה ותהילה לה' ומכריזים "הוֹדוּ לַה', כִּי לְעוֹלָם תִּסְדָּדוּ!"²³. בעת שהחלו לומר את השירה לה' פרצו קרבות פנימיים בין שלושת הצבאות התוקפים והם הרגו אלו באלו והיהודים ניצלו.

השירה התשיעית (ב): שיר השירים

שלמה המלך, החכם מכל האדם, חיבר את "שיר השירים". שיר-סיפור ארוך, בן שמונה פרקים, עשיר בדימויים, העוסק במהותם של היחסים הנשגבים בין א-לוקים לעם הנבחר, תוך שימוש במטאפורה של שני אוהבים.

על עומקה הרוחני וקדושתה של מגילת שיר השירים אמר רבי עקיבא: "אין כל העולם כדאי (כיום שנתן בו שיר השירים לישראל; (משום) שכל הכתובים – קודש; ושיר השירים – קודש קדושים!"²⁴.

מתי אומרים את שיר השירים

ומדוע

הרב מנחם פוזנר

שאלה:

זכור לי שנוהגים לומר את שיר השירים מתי שהוא, אבל אינני זוכר מתי.

תשובה:

זכרונוך לא היתל בך. ישנם כמה מנהגים מתי אומרים את שיר השירים, ואציין כמה מהם:

רבים נוהגים לומר את שיר השירים בשבת חול המועד פסח לפני קריאת התורה של שחרית. כאשר חול המועד פסח לא חל בשבת, אומרים את שיר השירים בבוקר יום שביעי של פסח.

שיר השירים מדבר על האהבה בין בעל ואישה, משל לאהבה השוררת בין בורא העולם, החתן הא-לוקי, ובין כלתו האהובה – העם היהודי. הקשר המיוחד ביניהם החל לפרוח כאשר הא-לוקים הוציא אותנו ממצרים, ולפיכך ישנם הנוהגים לומר את שיר השירים בחג הפסח.

מאותה סיבה, אחרים נוהגים לומר את שיר השירים בליל הסדר.

קהילות ספרדיות רבות נוהגות לומר את שיר השירים בליל שבת לפני תפילת ערבית, בעוד חסידים רבים אומרים את השיר ביום שישי בצהריים, כהכנה ליום השבת.

השיר העשירי: שיר העתיד

השיר העשירי והאחרון טרם הושר. הוא יבקע מאיתנו, כל עם ישראל, כשבוא תבוא הגאולה האמיתית והשלמה, כמו שאמר הנביא ישעיהו: "שירו לה' שיר חדש, תהלתו מקצה הארץ, יורדי הים ומלאו, איים וישביהם"²⁵; וכמו שנאמר בספר תהלים²⁶ "הללו-ה, שירו לה' שיר חדש תהלתו בקהל חסידים".

אך בניגוד לכל שירות העבר, השיר העתידי שנשיר לכשיבוא משיח צדקנו, יהיה שיר נצחי שלעולם לא ייפסק. כי הישועה העתידה לבוא תהיה גאולה נצחית שלא תהיה אחריה עוד גלות לעולם! כמו שהבטיח הנביא²⁷: "ישראל נושע בה' תשועת עולמים, לא תבשו ולא תקלמו עד עולמי עד".

יהי רצון שנזכה לכך בקרוב ממש!